

S O K F É L E .

LX szám.

Béts. November 27 - dikén.

1832

Iktatni, Igtatni.

Kérdés: „Melyik van jobban mondva és írva; *iktatni e'* vagy *igtatni*? t. i. valakit hivatalba.“ Ezt kérdi egy érdemes Hazafi, hozzá tévén, hogy a' feleletet közrebotsátva kívánná olvasni.

Felelet: A' melly értelemben íróink mindeniket fel kezdik venni, úgy gondolom, egyik sem jó; és így, jobban, — ha még tsak jól sins mondva, — még inkább nem lehet sem egyik sem másik. — Lássuk: *Beiktatni* és *Eliktatni* két bévett, esmeretes szó nálunk. Mindenik az *ik*, egyet több közül kiválasztó és kiszakasztó végzettől vette eredetét, (melyik, egyik, másik, szeb-bik 's a' t. — t. i. a' többek közül.) — Usus nyelv-ty-rannus úrra apellálván, értelmek ez: *beiktatni* ezt teszi: alattomban, lopva, egyet több közzé betsúsztatni, bejádzeni, t. i. igazságtalan módon; — *eliktatni*, az az: egyet a' több, sereg, vagy nyáj közül alattomban, lopva, kiszakasztani, ellóditni 's elhajtani. A' nemzetnek magyar nyelven beszéllő része ezen értelemben vette 's esmeri a' nevezett két kifejezést. Ez így lévén, világos, hogy valakit valamely hivatalba beiktatni, annyit tenne, mint ezt a' valakit, nem egyenes, hanem görbe, tiltott úton módon, szóval, faktzióval (ebben is van k) hivatalba betsúsztatni. Ezen értelemben, mert más jelentése nints, nem gondolom, hogy a' hivatalra vágyók a' *beiktatást* jó magyar szónak elfogadnák, hanemha olly esetben, mikor a' beiktatással, rövidségnek okáért azt kívánnák kifejezni, hogy az per sundám bundám, faktzióval történt.

Igtatni, g-vel. Ezen írás módja felől az Erdelyi Toldalék a' M. Kurírhoz.

Társalkodó ekként világosit fel bennünket. Igtatni, nem pedig iktatni *k*-val, mert az *ig* just teszen (jog). E' szerént azért kell valakit valamely hivatalba betenni (beigtatni) mert arra vagy ahoz jussa van. — Ez más kérdés, 's bele nem is avatkozunk, hanem tsak azt kérjük; ha valyon *ig* teszen e' just? Erre nézve így okoskodnak: az *ig* gyökérszó, mellytől ered: igaz, igazság, igazságtalan, 's a' t. ésigy, az *ig*-ből lehet *jog*-ot származtatni, melly ezt tegye jus v. juss. — Lássuk: Ebben *ig*, gyökérbetű a' *g*. Mit tesz? ezt: *tart* (durat), az az: a' gyökérszókhoz járulva, nekik ezen *intransitiva* jelentést adja, *tart* a' —; például: kong, peng, reng, tseng, ropog, retseg, tsorog, tserreg 's a' t. az az: *tart* a' kon, pen, ren, tsen, rop, — 's a' t. (durat id, quod radice *kon*, pen, ren, tsen etc. exprimimus). Éppen így, ha ezeket *transitiva* jelentést adó *t*-vel neveljük: „kongat, penget, renget, tsenget 's a' t. ezt teszik: *teszi* valaki, hogy *tartson* a' kon, pen, ren, tsen 's a' t. Ezen, *tartást* jelentő *g* gyökérbetűből lett az *-ig* *postpositio*, 's teszi: *tart helyig* vagypedig *időig*, p. o. Po'sonyig, Pestig, a' városig; holnapig, esztendeig, 's a' t. Ha tehát ezen szónak *beigtatni* (valakit hivatalba) igaz értelmet akarunk adni (szokásainkat is tekintetbe vévén), ezt kell neki tenni: mint *addig conclamalni*, 's a' candidálnak nevét addig hangoztatni, *míg* az végre elfogadódik, vagy illyen módon elválasztódik. Így osztán két derék szóval szaporítjuk nyelvünket, 's rövidítjük a' beszédet, és írást. Mert ha ezt mondják v. írják *beiktatták* már tudjuk, hogy mi módon esett meg; vagy pedig, *beigtatták*; már értjük, hogy *per conclamationem* történt.

De van még *ig*-en kezdődő eredeti magyar szó, p. o. *iga*, és *ige*: hát ha ezektől származtatnók ezt,

beigatni az az: az igába, betolni a' hivatal terhe viselésére: vagy, az *íge* szótól, beigatni, az az: egy két íge kimondása avvagy leírása által valakit hivatalba betenni, 's just, jógot adni annak viselésére, 's abba mintegy beigézni. Ez aligha megy. Talám csak maradjunk amazoknál, mert mintha hallanám, hogy Olvasóimnak emlékezetekben lévén még az *Intő Rák*, ezen okoskodásokra így kiáltanak fel: „*Intő Rák biz ez.*“ — Magam is azt tartom; mert fogamatja úgy sem leszsz. Sőt még azt is megvallom, hogy ebben az esetben, mint az *Intő Rák*, én is visszafelé megyek, t. i. a' szók vagyis a' nyelv fogantatása felé. —

„Még egy kérdés,“ így ír levelezőnk, „Honnan vette eredetét a' *lég*, jó szó e', és mit tesz?“ F. *Lég* ebből van öszverántva *levegőég*. Teszi a' levegő égnek legfelsőbb részét, az aethert, mellybe némelly poétáink, mint a' sasok, felemelkedvén, onnan néznek le a' pór népre, melly őket nem érti. Jó szó e? Legalább elég példa van rá, hogy két, három, négy szóból is szoktunk mi öszverántani egy szót. Például: *legeltetni*, ezt innen származtatják némelyek, *levegőég alatt éltetni* vagy *étetni*, a' juhokat, marhát 's a' t. így: *agarászni*, az -*ász*, -*ész* végzet ereje 's értelme szerént éppen *roszsz* szó volna, tudván mit jelentenek: *vadászni*, *nyúlászni*, *halászni*, *madarászni*, *rákászni*; de azért bé vett szó, ezekből lévén öszverántva: *agarakkal nyúlászni* vagy *vadászni*, és ez is az értelme. A' *lég* tehát megmaradhat *aethernek* fellegezőbb poétáink számokra, kik vékonyabb vagy finomabb *levegő*hoz, szóval, már *léghez* szoktatták tüdejeket; a' *levegő* pedig az atmosphaerának azon alsóbb részét fogja ezután tenni, mellyben a' köznép számára verselő költőink, mint a' fetskéek, mikor időváltozást, esőt éreznek, csak ide alatt földszint kovályognak; mig

talám majd ők is élven a' lég-gel, ennek bájos szárnyáin az aetherbe felemelkedhetnek.

Gondolom, nem az ilyen nemű, még könnyen elfogadható szók készítése, hanem a' nyelv természete ellen faragott, erejeszegett, elbénított új szók özöne indított egy valakit a' következő rövid felsohajtásra:

„Bábelt építünk — — — — —

Így szaporít nyelvünk meg 's kimivelve sokat!
Rontják nyelvünket, Magyarink! sok fél-Magyarok, mert

Hajzra törekszik' ez itt; ellene tsára meg ez!"

A' Tisza - Nimfája.

Búsan hajtá le tikkadt fejét az ősz Duna ölébe Belgrádnál a' Tisza-Nimfája. Mi bánt, jó Nimfa! szóll résztvevő hangon amaz, mi titkos bánat nyom? Közöld rokon keblemmel azt, talán nyújthatok enyhítő irt vérző sebedre. — Nagyon megfáradtam nehéz útam-ban, felel emez bájadtan; azomba fáj, igen fáj nekem a' miket tapasztalék. Óh halld, kérlek, és segíts, ha hogy lehet! — Vidámon, mint a' fellegből ki mosolygó nap, ütém fel, Máramaros bértzei közt, tisztán buzgó forrásomból vidor fejemet. De zordon környék köszönte mord ködével e' megyében; vad nép, melynek nyelvét nem értém, sovárga itt ott rideg partomon, 's szegény bérért, melyből alig tengődött, kotzkáztatá rohanó habjaimon, 's zabolátlan viz bukásimon tsekély betsű életét. Árva nép, mellyet annyira vesztibe hagynak az apolni és formálni tartozó kezek! Árva ország, mellyet illy durva lakosok népesítnek! — Siettem e' vad bértzek közzül ki bukkanni a' sík térre. Már itt szelidebb a' levegő, 's szabadabban lélegzhetvén,

szép reménnyel kígyóztatám árkomat Szathmár 's Bereg határi közt Szabóltsnak. Termékenyítém futó kiáradásimmal a' Tiszahát gyümölcseit (lankáit), de nem tudá okosan és eléggé használni ajándékimat; kivált nem nemesíté terméseit lomhasága miatt. — De sokaknak nintsen is a' nemességről tiszta megfogások, hanem vagy zavaros, mint a' Szamos, mellynek vizét iszszak; vagy homályos, mint levegőjök szél fúváskor a' homoktól, melly dimddomb határaikon mértfölkedik terül el. — Büszkén simultam a' híres Tokaj lábaihoz, mellynek borával oly nagyra látunk: ah! de, imé alig hoznak valamit kereskedő hajóink, a' mit innen tovább, tengerekre, 's országokra, dús nyereség fejében szállítsanak. — Alföld felé fordultomban vágyván meglátni a' nagy száraz kereskedésű Debreczent: arra kezdék térni a' Hortobágy posványos folyójain, megmutatni a' kultsot géniusi keblemhez: de szörnyű sánzokkal fordítanak onnan el a' Kunságnak. — E' kánahán sík térein, készebb a' könnyen élő Kún, maga is szűkölködni, mint, nyári lankasztó melegben, forró habjaimat árnyékos erdőkkal hűvösíteni. — A' Maroshoz közelgetve láték sok majoros gazdaságban okos nyomait az oeconomiának, de mégis keveset juttathattak szállító hajóinkra. — Végre a' legszelidebb éghajlatú, mégis szinte legzimánkósabb vérű, 's tudatlan nemzetségeken keresztül hozzád érve óh Duna! imé figyelmeztellek ezen, néhány, útazási töredék-jegyzetre; nem is emlívén árkaimeknak átaljában rozsokarban létét, és így az út alkalmatlan nehéz, és kesedelmes vóltát. — Vajha az ilyes bajokat orvosolni módod vólna! hogy így e' nemzetet a' miveltség, tudomány, rend, 's szorgalom boldogítná! — Jó Nimfa! így zúgott, öszve ölelkezve véle, a' Duna, — légy nyúgodtan; közel oda, hol én ez országba belépek,

van egy hatalmas, és jó szívéű orvos: éppen most készül, mint hallám, ide jönni, hogy minden 'sebeinkre bal'samot rakjon!

A' derék tanító.

Második Fridrik egy falun utazott keresztül mi-dön közel az oskolához eltörik a' kotsija. Fridrik le-szál, 's bémegy az oskolába, a' hol a' tanító éppen a' negyedik parantsot magyarázá a' gyermekeknek. Meg-döbbsent ugyan az agg tanító a' király véletlen megje-lenésére, de ennek azon nyájas kegyessége, melly ál-tal mindenkit magához édesgetett, tsak hamar meg-bátorítá a' mestert, ki azon intésre, hogy folytassa tanítását, e'képp szólla: „No vigyázzatok hát!“ — A' negyedik parantsolat nem tsak azon kötelességekre terjed, mellyekkel a' gyermekeknek szülők iránt kell viseltetniek, hanem azokra is mellyekkel Előjáróiknak tartoznak. Ha ti fiak tehát egyszer felnöttek, 's kato-nák lesztek, Királyotok, 's minden előjáróitok iránt szint olly szeretettel, tisztelettel, 's engedelemmel kell lennetek, mint szülőitek iránt. Élni, halni kell, ha a' szükség kívánja királyotokért, 's hazátokért. Soha meg nem kell engednetek, hogy valamelly idegen fejede-lem vagy idegen nép duljon, 's parantsoljon hönnyo-tokban. Így bé fog rajtatok is teljesedni azon isteni igéret: „hogy jó legyen dolgod, 's hosszú életed a' földön.“ Így nem lesztek hűségtelenek, hiűszegők, nem földönfutók, hanem hazátokban fogtok maradni, mel-lyet véretekkel oltalmaztatok, tisztelni fog benneteket, 's betsülni minden. Hazátokban haltok meg majd, ha-zátokban nyúgosztok majd, 's békében nyúgosztok azon a' földön, mellyért olly vitézül hartzoltatok.

Tsak nem könnyekre készte a' Királyt azon őszín-teség, mellyel a' tiszteletes, 's beszédes öreg tanított,

's azon figyelem, mellyel hallgatták a' gyermekek. Kezet nyujtott néki, azon óhajással, hogy tisztét továbbá is így teljesítse. Sokszor beszélt idővel erről a' derék férfiről Fridrik. — Vajha édes magyar hazánkban is volna sok ilyen tanító!

Pinkay.

É j j e l.

A' Lidértz, Denevér, Bagoly, és minden madarak, kiket az éjjeli setétség táplál, megtudták, hogy ha a' kakas háromszor száll, megvirrad. Azért követséget küldtek a' kakashoz, azzal a' meg hagyással, hogy a' kakast vagy az éjjeli gazdag préda egy jó részének által engedése, és ígéretek, vagy fenyegetések által bírja hallgatásra. Gyomrom nem emésztheti meg prédáitokat, — válaszola a' kakas, — körmeim erősebbek, mint sem hitvány fenyegetéseitektől félnék: azért ne kívánjátok, hogy hallgassak; annyival inkább, mivel éneklésem csak azt adja hírül, hogy már a' természet önként virradóra fordúlt, de a' hajnalt se nem sietteti, se nem késlelteti.

Hazámnak éjjeli madarai! kiket a' homályosság hízlal, ha még hosszabb éjjelt óhajtatok, ne a' kakas ellen torsalkodjatok, hanem a' medve lehanyatlott farkát emeljétek ismét fel.

P a g a n i n i.

N. Megyében követet választottak az ország gyűlésére. Már én csak nem választottam volna N. urat, — mondá egy ifjú Esküdt. — Tisztelem tapasztalását, eszét, nemes szívét: de az az örökös egy hang, mellyen beszéll, — — unalmas, altató.

Hagyja el Uram Eötsém! — száll közbe egy do-

loghoz értő Táblabíró, — Paganini egyetlen egy húron több és szebb darabokat játszik, mint egész banda minden muzsikaszerein.

A' Jénai tanulók egy század előtt.

Loen így festé száz esztendő előtt a' Jénai tanulókat: „A' diákok hosszú, nehéz, nyárshoz hasonló kardokat hirtelen magok után, mellyek úgyszólván mindenkitől kérdezik: Akarsz e' valamit? — Ruháik, lábbeliek, kaptájok a' legrosszabb állapotban vannak, mert philosophiájok illy tsekélységgel nem is gondol. Minden tsak burnót, bor, 's pálinka szagot terjeszt; éjjel nappal kóborlanak, tobzódnak, 's zajognak az útszákon, nem hagyják békében aludni a' polgárokat. Zsibongás fársági bohóság, alortzáskodás egész esztendőt át van. Sétálni hálóköntösben járnak, párviadalra a' piatzon kelnek. Markolat ellenzőjük tanyérnagságúak, ezért a' betsület leveses tányérainak is neveztetnek. Ki valami legénységhez (Burschenschaft) nem tartozik azt *Vadnak* mondják; a' szorgalommal tanulót pedig *bivalnak*. Ki szerényen él, az *pintyőke*; ki pedig az egész világ előtt pajzán, semmirekellő, betyár, az náluk *betsületes gazember, derék fitzkó, betsületes tsont*. Valóban kellemes, 's szeretetre méltó képe az akkori diákos életnek.

R e j t e t t s z ó.

Ön - nevetek, könnyen kitalálhatjátok; azonban
 Hogy ha tokostól van ne talán meg nálatok; abban
 Főzzétek ki; mivel ha kitaláljátok: aligha
 Leszsz többé - étek, 's gyakran meg is égeti szátok.

Megfejtés: a' LIX Szám. Léptső.